

Asia: VN/599/2022

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi virvoitusjuomaverosta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

SOSTE kiittää valtiovarainministeriötä lausuntopyyntöstä ja toteaa seuraavaa:

- Esityksen tavoite virvoitusjuomien valmisteveron muuttamisesta voimakkaammin terveysperusteiseen suuntaan on oikea, mutta kovin riittämätön. Kuten luonnoksessa itsessäänkin todetaan, virvoitusjuomaveroa ei ole muutettu tavoitteiltaan selkeästi terveysperusteiseksi. Syynä on se, että terveysperusteisena laki vähentäisi merkittävästi virvoitusjuomaveron tuottoa. Virvoitusjuomaveron muokkaus on siten tehty fiskaalisista lähtökohdista käsin, ei terveysperusteisesta, mikä vesittää lakiesityksen tavoitteen.
- Virvoitusjuomaveron muokkauksesta pitää päästä kohti kaikkia tuoteryhmiä koskevaa sokeripitoisuuksiin sekä suolan määrään ja rasvan laatuun perustuvaa verotusta.
- SOSTE ei kannata täysmehujen alempaa verokohtelua, sillä terveyden kannalta ei ole merkitystä sillä, onko sokeri juomaan lisättyä vai luontaista. Tämä todetaan myös lakiesityksessä. Virvoitusjuomaveron ei pidä kannustaa käyttämään sokeria sisältäviä tuotteita vaan vähentää niiden käyttöä.
- Veronportaikkojen määrän ehdotetaan olevan kuusi. Portaikkoja tulee olla vähemmän, esimerkiksi kolme, jotta verotasolta toiselle siirtymisessä on vahvempi taloudellinen kannustin. Lisäksi terveysperusteisessa verotuksessa tulee olla nollaveroluokka ainakin makeuttamattomille ja maustamattomille vesille ja kivennäisvesille.
- Olennaista on veron kireys. Ylintä veroluokkaa on kiristettävä nyt esitetystä tasosta. Riittävän kireä verotus kannustaa teollisuutta valmistamaan sokerittomia juomia valmisteveron välttämiseksi. Toisaalta paljon sokeria sisältävien juomien korkea vero näkyisi kuluttajahinnoissa ja sitä kautta kulutusvalinnoissa.

- Tarvitsemme pikaisesti verotuksellisia keinoja vaikuttaa siihen, mitä syömme. Sokerin lisäksi on puututtava suolan ja kovan rasvan saantiin. Ensi hallituskaudella on perustettava työryhmä, joka valmistelee ja toimeenpanee laaja-alaisen terveysveron kansanterveyden edistämiseksi. Asiasta on tehtävä kirjaus hallitusohjelmaan. Nyt esitetty veromalli ei sovellu sellaisenaan laaja-alaisen terveysveromallin pohjaksi.
- Myös verotuottojen näkökulmasta laaja-alainen terveysvero toisi huomattavasti enemmän verotuloja kuin pelkkä virvoitusjuomavero. Terveysperusteisen veron tavoitteen on kuitenkin oltava ennen kaikkea kansanterveydellinen, ei fiskaalinen, eli vero on rakennettava kansanterveysnäkökulma edellä.

1. Veromallin on edistettävä kansanterveyttä

Maailman terveysjärjestö WHO on julkaissut suosituksia lihavuuden ja diabeteksen yleistymisen hillitsemiseksi. Järjestö suosittelee muiden toimenpiteiden ohella tehokkaan sokeripitoisiin juomiin kohdistuvan veron käyttöönottoa. Järjestö on arvioinut runsaan sokerin käytön olevan haitallista terveydelle ja suosittelee, että lisättyä sokeria olisi ruokavaliosta korkeintaan 10 prosenttia, mieluiten 5 prosenttia kokonaisenergiasta.

Sokeri ei kuitenkaan ole ainoa – eikä edes suurin – haaste ruokavaliossamme. Sokerin rinnalla on olennaista keskustella myös suolasta ja rasvan laadusta, sillä niillä on merkittävä vaikutus terveyteemme. Tällä hetkellä suomalaiset saavat ruokavaliostaan liikaa sokeria, mutta myös liikaa suolaa ja kovaa rasvaa. Tämä vaikuttaa sekä kansanterveyteen että sairauksien hoidon kautta myös kansantalouteen. Kansansairauksien ehkäisyssä ja hoidossa ravitsemuksella on keskeinen rooli.

Esityksen mukaan virvoitusjuomien valmisteveroa muutettaisiin voimakkaammin terveysperusteiseen suuntaan vahvistamalla veroon sisältyvää terveysohjausta. SOSTEn mielestä tavoite on oikea, mutta esitetty toteutustapa ei sitä valitettavasti edistä riittävästi. Lisäksi nyt esitetty veromalli ei sovellu sellaisenaan laaja-alaisen terveysveromallin pohjaksi. Veropohja on aivan liian kapea, veromallista puuttuu nollaveroluokka, eikä se hienojakoisuutensa puolesta kannusta riittävästi verotasolta toiseen siirtymistä.

Jatkossa virvoitusjuomaveron alaisten tuotteiden verokohtelu perustuisi siihen, sisältääkö tuote lisättyä sokeria vai ei, sekä lisättyä sokeria sisältävien tuotteiden osalta myös tuotteen kokonaissokeripitoisuuteen. Tällaista erottelua lisätyn sokerin ja luontaisen sokerin välille ei pidä tehdä, koska terveyden kannalta ei ole merkitystä sillä, onko sokeri luontaista vai lisättyä. Virvoitusjuomaveron muokkauksesta pitää päästä kohti kaikkia tuoteryhmiä koskevaa sokeripitoisuuksiin sekä suolan määrään ja rasvan laatuun perustuvaa verotusta.

Suomalaisten selvä enemmistö haluaa, että yhteiskunta ryhtyy rajoittamaan epäterveellisten elintarvikkeiden tarjontaa ja kulutusta. SOSTEn, Yksi elämä -verkoston ja Terve Paino ry:n teettämän kyselytutkimuksen perusteella (Taloustutkimus, marraskuu 2020) yli puolet suomalaisista (53 prosenttia) kannatti siirtymistä elintarvikkeiden terveysperusteiseen verotukseen. Kolmasosa (33 prosenttia) vastusti ajatusta. Peräti 58 prosenttia suomalaisista kannatti sokeriveroa runsaasti sokeria sisältäville tuotteille.

Suomalaiset ruuankäyttötutkimukset ovat osoittaneet, että muun muassa lisättyä sokeria on erityisen runsaasti lasten ja nuorten ruokavaliossa, etenkin juomissa. Lihavuuden ehkäisy on hyödyllistä kaikenikäisillä, mutta erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota lasten ja nuorten terveyteen ja sen edistämiseen. Lapsilla ja nuorilla ruokasuhteet ja tottumukset vasta kehittyvät, jolloin on tärkeää vaikuttaa lasten ja nuorten ruokaympäristöön siten, että terveelliset valinnat ovat mahdollisia ja houkuttelevia.

2. Veroportaikon on kannustettava sekä reseptiikan että kulutuksen muutokseen

Tällä hetkellä virvoitusjuomaverossa on kaksi veroluokkaa. Sokeria alle 0,5 prosenttia per litra sisältävien juomien vero on tällä hetkellä 13 senttiä litralta ja sokeria yli 0,5 prosenttia per litra sisältävien juomien vero 32 senttiä litralta. Nykyinen virvoitusjuomaveron porrastus merkitsee, että sokerittoman ja sokeripitoisen juoman veroero on 19 senttiä litralta, mutta kaikkien sokeripitoisten juomien vero on samansuuruinen sokeripitoisuudesta riippumatta.

Kaksiportaisuus on johtanut siihen, että sokeripitoisten juomien kulutus on ollut suhteellisen vakaata, kun taas sokerittomien juomien verollinen kulutus on kasvanut. Sokerittomien juomien osuus veropohjasta on kasvanut noin kolmanneksesta noin 45 prosenttiin vuoden 2014 jälkeen.

Esityksen mukaan virvoitusjuomavero porrastettaisiin nykyisen kahden veroluokan sijaan kuuteen veroluokkaan. Alimman veroluokan veroa kannettaisiin niistä tuotteista, jotka eivät sisällä lisättyä sokeria. Alimpaan veroluokkaan kuuluisivat sokerittomien juomien ohella myös sellaiset juomat, kuten täysmehut, jotka sisältävät vain luontaista sokeria. Vain luontaista sokeria sisältävien sokeripitoisten juomien vero alenisi 32 sentistä litralta 13 senttiin litralta eli noin 60 prosenttia.

Lisättyä sokeria sisältävien juomien vero olisi jatkossa porrastettu viiteen veroluokkaan tuotteen kokonaisokeripitoisuuden perusteella. Lisättyä sokeria sisältävien juomien veron määrä olisi 19, 25, 32, 39 tai 46 senttiä litralta.

SOSTEn mielestä portaikkoja tulee olla vähemmän, esimerkiksi kolme, jotta verotasolta toiselle siirtymisessä on vahvempi taloudellinen kannustin. Lisäksi terveysperusteisessa verotuksessa tulee

olla nollaveroluokka ainakin makeuttamattomille ja maustamattomille vesille ja kivennäisvesille. Kuluttajalla on suurempi kannustin valita sokeriton juoma, jos sen hinta on edullisempi kuin sokerillisen juoman.

Olennaista on veron kireys. Ylintä veroluokkaa on kiristettävä nyt esitetystä tasosta. Riittävän kireä verotus kannustaa teollisuutta valmistamaan sokerittomia juomia valmisteveron välttämiseksi. Toisaalta paljon sokeria sisältävien juomien korkea vero näkyisi kuluttajahinnoissa ja sitä kautta kulutusvalinnoissa.

3. SOSTE ei kannata täysmehujen alempaa verokohtelua

SOSTE ei kannata täysmehujen alempaa verokohtelua. Sokerin saannin näkökulmasta luontaista sokeria sisältävät mehut eivät ole sen terveellisempiä kuin sokeroidut virvoitusjuomat. Jos mehut vapautetaan alimpaan veroluokkaan, esitys ei edesauta terveystavoitetta.

Lakiesityksessä itsekin todetaan, että sokerinsaanti voi kasvaa etenkin vain luontaista sokeria sisältävien juomien eli täysmehujen kulutuksen kasvun seurauksena, koska näiden juomien veroero nykyisessä veromallissa sokerittomiksi katsottaviin juomiin nähden poistuu.

Voi aidosti hämmästellä, miksi luontaista sokeria sisältävien täysmehujen veroa halutaan laskea. Syy ei ainakaan ole kansanterveydellinen. Lakiesityksen mukaan vaihtoehto, että virvoitusjuomavero muutettaisiin tavoitteiltaan selkeästi terveysperusteiseksi, vähentäisi virvoitusjuomaveron tuottoa merkittävästi. Lähestymistapa on ongelmallinen ja tuo esiin sen, miksi terveysperusteisen valmisteveron perusteen pitää olla kansanterveydellinen, ei fiskaalinen. Muutoin esitys rakennetaan raha, ei terveys edellä.

Herää myös kysymys, miksi kiinteät juoma-ainekset halutaan rajata virvoitusjuomaveron ulkopuolelle.

4. Seuraavan hallituksen on valmisteltava laaja-alainen terveysvero

SOSTEn mielestä on erittäin valitettavaa, että tällä hallituskaudella, pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmakirjauksesta huolimatta, ei kyetty selvittämään mahdollisuutta ottaa käyttöön kansanterveyttä edistävä vero. Asialla oli poliittinen tuki, mutta tahto ei riittänyt. SOSTE korostaa, että ensi hallituskaudella on perustettava työryhmä valmistelemaan ja toimeenpanemaan laaja-alaista terveysveroa. Asia ei saa jäädä tähän. Asiasta on tehtävä kirjaus hallitusohjelmaan.

Nimettävän työryhmän on oltava laaja-alainen ja poikkihallinnollinen. Koska kyseessä ei ole fiskaalinen vaan terveysperusteinen vero, tarvitsee valtiovarainministeriö rinnalleen työryhmään myös kansanterveyden ja ravitsemuksen asiantuntijoita. Tavoitteena on oltava, että laaja-alaisella terveysverolla hillitään liiallisen sokerin, suolan ja kovan rasvan saantia. Näin vero edistää parhaiten kansanterveyttä.

Julkisuudessa usein esitetty huoli siitä, että laaja-alainen terveysvero aiheuttaisi valtiontukiongelmia, on pitkälti aiheeton. Lakiesityksen itsensäkin mukaan veron porrastamista ei pidetä EU:n valtiontukisääntelyn perusteella valtiontukena, jos se on verojärjestelmän luonteen ja rakenteen mukainen ja sitä sovelletaan johdonmukaisesti. Esimerkkinä tällaisesta toimenpiteestä voidaan pitää veron porrastamista tuotteen haitallisen ominaisuuden perusteella. Muita vähemmän haittaa aiheuttava tuote voidaan verottaa muita lievemmin ilman, että asia tulisi arvioitavaksi valtiontukena.

Niin sanottu substituuttiongelma eli että kulutus siirtyisi vain muihin vastaaviin epäterveellisiin tuotteisiin taklataan siten, että kaikki tuotteet otetaan verotuksen piiriin, vaikka kaikista tuotteista ei maksettaisi veroa.

Lisätietoja:

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n yhteiskuntasuhdepäällikkö Ulla Kiuru, ulla.kiuru@soste.fi, p. 040 744 0888

Kiuru Ulla
SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry